

WERNER G. ZIMMERMANN (ZÜRICH)

VALTAZAR BOGIŠIĆ I KODIFIKACIJA GRAĐANSKOG PRAVA U ŠVAJCARSKOJ

Istorija švajcarskog građanskog prava obuhvata dvije takoreći egzotične glave, jednu poznatu, a drugu nepoznatu. Poznata je recepcija »Švajcarskog civilnog zakonika« i građanskog postupka kantona Neuchâtel-a od strane kemalističke Turske 1926. i 1927. godine. Nepoznata je bliska duhovno-genetična srodnost »Opšteg imovinskog zakonika za knjaževinu Crnu Goru« 1888. godine i švajcarske pravne porodice koja se sastoji iz kodifikacija građanskog prava kantona Ciriha, Grizona i Glarus-a, zajedno sa već pomenutim »Švajcarskim civilnim zakonikom«.

U perspektivi Bogišićevog života, ova srodstva imaju u početku biografski karakter. Za vreme svog boravka u Minhenu leta 1861. godine, Bogišić je slušao i predavanje Johann-a Kaspar-a Bluntschli-ja (1808-1881) o »Švajcarskom državnom pravu«. To je bio prvi dodir sa najvažnijim švajcarskim pravnikom u oblasti naše tematike.

U svom pristupnom predavanju Bogišić se poziva na tri bitne točke svojih izlaganja na rasprave Bluntschli-a »O novijim pravnim školama njemačkih pravnika uopšte a posebno o istorijskoj školi«. Ova studija izašla je 1839. godine i opet 1862. godine. Bogišić navodi Bluntschli-a prvo u vezi sa pitanjem, što su »osnovni uslovi koji su u Njemačkoj doveli do Istorijske škole prava«. Drugi put, Bogišić se poziva na Bluntschli-ja kad se protivi mišljenju da »istorijska škola odbacuje svako zakonodavstvo«. A treći put, kad pita da li je istorijska škola ispunila svoj zadatak i pri tome utvrđuje nezadovoljavajući odnos nauke »prema juridičkoj praksi i društvu uopšte«. Bogišić ima u vidu dva mjesta kod Bluntschli-ja. Radi se o antagonizmu između prava pravnika (Juristenrecht) i narodnog prava (Volksrecht). Na jednom mestu Bluntschli kaže, da »pravo ne smije da samo živi u sudijama i advokatima ... nego u svima; treba da bude u visokim i u običnim, u bogatim i u siromašnim, u obrazovanim i u neobrazova-

nim jedno jedino živo pravo, obuhvatajući sve i vladajući svima. To je odlučni preokret naučnih gledanja.

Bluntschli je to pisao 1839. godine, a Bogišić ga citira više od trideset godina kasnije. Uistinu, Bluntschli upozorava na više mesta o »sitničarenju u starinama« (kleinliche Antiquitätenkrämerei), ali on još nije dao opisivanje odgovarajućeg koncepta istraživanja kao što je Bogišić činio prvo i ukratko u pristupnom predavanju i onda opširno u uvodu »Zbornika sadašnjih pravnih običaja kod južnih slovena« iz 1874. godine. Ipak, treba da ne zaboravimo, da se razvitak u Švajcarskoj razlikuje u mnogome od onoga kod južnih slovena. To je razlog, da nema ni stepena, ni oblika istraživanja Bogišićevog »Zbornika« kod Bluntschli-a. Od njega ima na tom mestu svoje »Njemačko privatno pravo«, knjiga koja je izašla prvi put 1853. godine, u završnoj fazi svoje ciriške kodifikacije.

Kad je Bogišić pisao uvod za »Zbornik«, sledeći dodir sa Bluntschli-jem neposredno predstoji. Među zapisima o pripremanju za »Opšti imovinski zakonik« koji se čuvaju u Bogišićevoj Biblioteci u Cavtatu, ima i velikih sinoptičkih pregleda posebnih materija građanskog prava iz najvažnijih evropskih kodifikacija. U većoj mjeri koristio je između ostalih i »Privatnopravni zakonik kantona Ciriha« (1853/56) od Bluntschli-ja i »Grizonski civilni zakonik« (1862) od von Planta.

Sa svojim zakonikom za kanton Ciriha Bluntschli je ostvario sintezu misli i dela, između osnovne ideje istorijske škole prava i neophodne nužnosti zakonodavstva. Za tu temu, Bluntschli je izlagao svoje misli 1844. godine, to jest u prvoj fazi svoga kodifikatorskog rada, u nizi novinskih članaka, koje je uzeo kao prilog prve knjige samog zakonika. Bogišić je nabavio egzemplar četvrtog izdanja ciriškog zakonika iz 1871. godine — očevidno u vezi sa sopstvenim poslom u Crnoj Gori. Ovaj primerak se nalazi u Bogišićevoj Biblioteci i sadrži najvažniju potvrdu da se Bogišić, u svojem zakonodavnom radu, mnogo orijentisao i pridruživao Bluntschli-ju. Ova potvrda se nalazi u Bogišićevom podcrtavanjima u tekstu Bluntschli-ja. Ona pokazuju, da je Bogišić našao kod Bluntschli-ja sve to izraženo i ostvareno što mu je bilo nužno i opravdano za svoj kodifikatorski rad u Crnoj Gori. Bluntschli ga je potvrdio i učvrstio u samim svojim pogledima i načelima.

Da navedem iz te steroskopske slike samo jedno karakteristično mjesto. Ono se tiče pozitivnog mišljenja Bluntschli-ja o francuskom Code civil. Ovaj zakonik — kaže Bluntschli — »je bio prvi — i u stvari *svetskoistoriski pokušaj da se rimsko i domaće pravo temeljno izmire i istovremeno zadovolje potrebe modernog života*. Bio je prva *emancipacija od školske teorije prošlog veka*, od preteranog poštovanja rimskog prava, prvi *veličanstveni pokušaj da se u važnim odnosima u životu primenjuje domaće pravo*, da se *izrekne novo savremeno pravo*«.

Tako Bluntschli prati Bogišića kao pravnik svjetskog ugleda i kao pravi kodifikator u duhu istorijske škole prava već u prvim koracima svog sopstvenog kodifikatorskog rada.

Pored Bluntschli-ja treba pomenuti i kodifikatora »Grizonkog civilnog zakonika« 1862. godine, Petra Konradina von Planta (1815—1902). Ovaj zakonik je bio, zajedno sa saksonskom i talijanskom, jedna od najnovijih kodifikacija toga vremena. Von Planta je radio po primeru ciriškog zakonika, ali na posve lični način. U Bogišićevoj raspravi »Metod i sistem kodifikacije imovinskom prava u Crnoj Gori« samo austrijski zakonik i francuski Code civil navodili su se češće nego grizonski.

Treći važni kantonalni građanski zakonik u duhu istorijske škole prava je »Glaronski građanski zakonik« Johann-a Jakob-a Blumer-a (1819—1874), koji je nastao od 1868. do 1874. godine, čini se da Bogišić nije koristio.

U vezi sa crnogorskom kodifikacijom Bluntschli se pojavljuje još jedanput, kad Bogišić boravi u Heidelberg-u u aprilu 1881. godine, da se savetuje sa njim o »nekim važnim spornim pitanjima.« Nažalost, ne znamo o čemu. Pola godine kasnije Bluntschli je umro. Bogišić je zahvalio »svom nekadašnjem učitelju« u gore navedenoj raspravi na prvom mestu, a na poslednom spominje tadašnjeg švajcarskog opunomoćenog ministra u Parizu, Charles-Edouard-a Lardy-ja. Lardy je snabdevao Bogišića pri kraju njegovog kodifikatorskog rada nacrtima švajcarskog obligacionog prava. Lardy je bio učenik Bluntschli-ja, a Bluntschli je bio član federalne komisije za obligaciono pravo. Čini se da se tome zatvora krug u okviru naše tematike.

Ali došlo je do toga tek dvadeset godina kasnije u jednom upravo simboličnom susretu na jednom kongresu (Congrès international de droit comparé) u Parizu 1900. godine. Među stranim vicepredsednicima pojavio se, pored Bogišića, i veliki nasljednik Bluntschli-ja i tvorac sadašnjeg »Švajcarskog civilnog zakonika«, Eugen Huber.

Bluntschli, von Planta i Blumer su stvarali za svoje kantone, a Huber za federaciju — kodifikacije koje predstavljaju posebnu pravnu porodicu. »Opšti imovinski zakonik za knjaževinu Crnu Goru« Valtazara Bogišića je u bliskom, skoro bratskom srodstvu sa tom pravnom porodicom. Ovo srodstvo ne sastoji se u vanjskim sličnostima sistema ili obima, a samo sporedno u sličnim kodifikatorskim oblicima. Bitno je zajedničko poreklo od istorijske škole prava. To nije slučaj nego izraz jednog izvornog srodstva svih tih kodifikatora, izraz osobenosti ličnog porekla i istorijske situacije država i društva u kojima su živeli i za koje su radili. To izvorno srodstvo je krunisano time da su svi — Bluntschli, von Planta, Blumer, Bogišić i Huber — radili individualno kao nosioci pravnog, nacionalnog i etničkog amaneta svo-

jih zavičaja. Interesantno bi bilo upoređenje tih pravnika u jednoj kolektivnoj biografiji.

Bluntschli, von Planta i Blumer bili su potomci starih i u javnom životu odavno ukorenjenih porodica. Već u mladosti oni su bili dobro upoznati sa opštim, političkim, društvenim i pravnim prilikama svojih zavičaja. Za njih narod u svojoj cjelini nije bio apstraktni pojam nego lično doživljena zajednica. A to je i razlog da su se priključili istorijskoj školi i da su ostvarili te pripadnosti na vjeran a istovremeno i slobodan, tvorački način, prelazeći od opšte teorije do samostalnog naučnog, praktično-pravnog i kodifikatorskog rada.

Ovaj prelaz ostvario se u procesu prilagođavanja starih (po porijeklu srednjovjekovnih) državnih i društvenih jedinica sa potrebama modernih uslova života, to jest u doba liberalizma, industrializacije, demokratizacije i socijalizma, a istovremeno pod pritiskom starih i novih velikih sila i njenih imperijalističkih tendencija. Ovaj razvitak ima posve ambivalentni karakter. S jedne strane obećava i ostvaruje djelimično slobodu, napredak i socialnu pravdu, s druge strane i od početka teži ka kombinacijama nekontrolisanog odvajanje postojećih uslova i novih, teško kontrolisanih sredstava sile i stremljenja u državi i društvu. Iz toga nastaju opasnosti ugrožavanja identičnosti i opstanka i partikularnih političkih jedinica npr. Crne Gore, švajcarskih kantona ili Švajcarske u celini, i emancipacije, kulturno i političko oslobođenje takoreći novih naroda kao južnih slovena. Jedan od bitnih elemenata čuvanja kulturnog identiteta i političkog opstanka pod promijenjenim uslovima 19. veka je, između ostalog, stvaranje modernog zakonodavstva po vlastitoj volji i meri. Da li takvo zakonodavstvo zavisi od političke odluke jednog autokratskog vladara kao što je bio knez Nikola ili od svojevoljnih narodnih parlamenata i zborova u Švajcarsko i — u svakom slučaju je bilo potrebno tome prilagoditi se opštim postojećim odnosima. Ako bi se drukčije postupalo, zakonodavstvo bi promašilo cilj čuvanja identičnosti i s tim i političku legitimaciju. Evo demokratskog jezgra istorijske škole prava — i za Bogišića i za švajcarske kodifikatore. To se vidi vrlo lijepo iz sljedećeg mjesta predgovora »Grizonskog civilnog zakonika« Petra Konradina von Planta, gdje se odobravaju Bogišićevi navodi u gore citiranoj raspravi:

»Očigledno je — kaže Planta — da uvođenjem jednog stvarno narodskog zakonika dešava se veliki korak ka duhovnoj i građanskoj emancipaciji, dotle dok pravo je za narodne mase nedokučivo, ta pravna nepunoljetnost slabo se slaže sa političkom punoljetnošću«.

Ima niz slaganja između Bogišića i Švajcarca, odnosno crnogorskog zakonika i švajcarskog građanskog zakonodavstva od

Bluntschli-ja do Huber-a. Tome pripada, između ostalog, zajednički trud za socijalno zakonodavstvo. Bluntschli predlaže vrlo progresivne propise za zaštitu radnika. (Glarus je prva država na kontinentu sa zakonskim regulisanjem radnog vremena.) Izrazita je težnja svih naših kodifikatora za očuvanje materijalnog i moralnog integriteta postojećih ljudskih zajednica, osobito porodice. I Bluntschli i Huber kodificirali su i stari oblik zadružnog imanja i kolektivne zarade među braćom i sestrama i njihovom djecom (Gemeinderschaft). To nas podseća na Bogišićevu borbu za adekvatno zakonodavstvo za zajedničku kuću i inokoštinu kao centralnu nacionalnu, etičku i socialnu brigu. Bluntschli i von Planta postarali su se, mada bezuspešno, za socijalnu reformu naslednog prava.

A svi naši kodifikatori bili su prizvani za njegove zakonodavne zadatke, kao individue koje su same izradile najvažniji zakonik za dotičnu pravnu zajednicu. S pogledom na njegov politički stav, oni su tipični predstavnici liberalno-konzervativnog »Juste-milieu«, nastojeći na održavanju mirne narodne zajednice u svim slojevima i prelazeći preko svih društvenih napetosti, i to čuvanjem živih osobitosti, opreznog uzimanja novih razvitaka i potreba. Čuvanje i napredak su u njihovom stvaralaštvu i predstojećim razvojima otvoreno zajedno povezani, a ne doktrinarno i kruto polarizirani.

U svom polemičkom spisu »O pozivu našega vremena za zakonodavstva i pravnu nauku« (1814), Savigny opisuje buduće rezultate istorijske škole, što — kaže on — valja i za odlučni momentum naše helveto-crnogorske pravne porodice. On kaže: »Istorijska građa prava, koja sada nas smeta svuda, biće tada od nas proučena i tim ona će nas obogatiti. Mi ćemo tada imati jedno vlastito, nacionalno pravo, a i moćno probitačan jezik neće mu faliti. Možemo tada da predamo rimsko pravo istoriji [...] i imaćemo posve vlastito i novo pravo. Dostignućemo nešto više od samo sigurnog i brzog pravosuđa: naime, stanje jasne, očigledne razboritosti, koja obično biva svojstvena mladalačkim narodima, spojiće se sa visinom naučnog obrazovanja. Tada može da se brine i za buduća slabija vremena; da li će to biti u vidu zakonika ili u nekoj drugoj boljoj formi, o tome će se odlučivati u svoje vreme. Ja ne kažem, da će do toga stanja ikad doći: to zavisi od sticanja najređih i najsrećnijih prilika. Takve »najređe i najsrećnije prilike« desile su se pozivanjem jednog Bluntschli-ja od ciriške vlade i jednog Bogišića od crnogorskog kneza Nikole.

Werner G. Zimmermann

DAS »ALLGEMEINE GESETZBUCH ÜBER VERMÖGEN FÜR DAS
FÜRSTENTUM MONTENEGRO« UND DIE SCHWEIZERISCHE
ZIVILGESETZGEBUNG IM 19. JAHRHUNDERT

ZUSAMMENFASSUNG

Zur schweizerischen Zivilrechtsgeschichte gehören zwei gewissermassen exotische Kapitel. Das eine, bekannte, ist die Rezeption des Zivilgesetzbuches von 1907/12 und der Zivilprozessordnung des Kantons Neuenburg durch die kemalistische Türkei 1926. und 1927. Das andere, unbekannt, ist die enge geistig-genetisch-historische Verwandtschaft des »Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru« von 1888. mit der deutschschweizerischen Rechtsfamilie, die im wesentlichen aus den Kodifikationen des Privatrechts der Kantone Zürich, Graubünden und Glarus zusammen mit dem schon erwähnten, heute geltenden Schweizerischen Zivilgesetzbuch besteht.

Von Bogisic aus gesehen, hat diese Verwandtschaft zunächst einen persönlichen, biographischen Aspekt: Während seines Münchner Semesters im Sommer 1861 besuchte Bogisic die Vorlesung von Johann Caspar Bluntschli über »Schweizerisches Staatsrecht«. Das war sein erster Kontakt mit dem in unserem Zusammenhang wichtigsten Schweizer Juristen. In der Odessaer Antrittsvorlesung von 1870 beruft sich dann Bogisic an drei bedeutsamen Punkten seiner Darlegungen auf die Abhandlung Bluntschlis über »Die neueren Rechtsschulen der deutschen Juristen überhaupt und die historische Schule insbesondere«. Diese Studie war erstmals im Oktober 1839. in den »Hallischen Jahrbüchern für deutsche Wissenschaft und Kunst« von Arnold Ruge und Theodor Ehctermeyer erschienen.

Bogisic benützte zwar die zweite Ausgabe von 1862, hielt sich aber mit seinen Zitaten an den ursprünglichen Inhalt, wobei er es allerdings unterliess oder vergass, darauf hinzuweisen. Weder Bluntschli, noch Bogisic haben im Zeitpunkt der Niederschrift ihrer Abhandlungen — 1839 bzw. 1870 — ahnen können, das sie dereinst als grosse Zivilrechtskodifikatoren in die Geschichte eingehen würden.

Die Punkte, an denen Bogisic sich auf die Autorität Bluntschlis stützt, sind folgende.